

ОРІЄНТИРИ ПОВОЄННОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

*Макуха С.М., кандидат економічних наук, доцент,
Одеський національний економічний
університет, м. Одеса, Україна.*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8999-5507>

Проблеми повоєнного відновлення завжди займали значне місце в роботах науковців, навколо змісту і форм такого відновлення точилися наукові дискусії, робився ґрунтовний аналіз переваг та недоліків різних шляхів, прийомів, способів та парадигм. Однак, трагічні події, що розгорнулися на території України з лютого 2022 р. актуалізували та прискорили науковий аналіз і пошук шляхів та моделей повоєнного розвитку вітчизняної економіки. Поряд з тим, важливе значення для нас має і зарубіжна практика повоєнного відновлення дослідження якої дасть змогу запозичити досвід інших держав та впровадити його в економіці України. До аналізу проблем, можливих орієнтирів, моделей, шляхів та напрямків повоєнного розвитку тільки в останні часи у нас зверталися у своїх працях науковці Ю. Кіндзерський, М. Зверяков, М. Кизим, О. Шапран, В. Антонюк, І. Хмарська, К. Кучерява, І. Клімова. Практику повоєнного відновлення економіки у європейських державах досліджують науковці В. Геєць, Б. Данилишин, С. Іванов, А. Кудряченко, О. Шаров, В. Гуменюк. Дослідження, які проводять зазначені та інші науковці сприяють визначенню кроків та окресленню орієнтирів розвитку, які можуть бути корисними у післявоєнному соціально-економічному відновленні саме для України. Світова практика знає чимало вдалих прикладів реалізації програм повоєнного відновлення. Однією з перших програм відновлення називають відбудову яка була здійснена в Австрії після закінчення Першої світової війни. Вона була реалізовувалася під егідою Ліги Націй. Серед заходів реконструкції Австрії передбачалося призупинення виплати репарацій, початок економічних реформ і призначення верховного комісара з економіки країни. Аналогічна робота з повоєнної відбудови, хоч і менша за масштабами, була проведена в Угорщині. Але найбільш значимим повоєнне відновлення було після закінчення Другої світової війни. Йдеться про роботу Адміністрації ООН з питань допомоги та реабілітації в Європі та Китаї (1943-1946), позики Міжнародного банку реконструкції та розвитку Європі, План Маршалла для Західної Європи (1948-1951) та економічну допомогу для Японії [1, с. 7]. Були і інші приклади вдалої реалізації програм повоєнного відновлення. Але серед усіх програм найбільш успішним можна вважати план Маршалла (European Recovery Program, Marshall Plan) який реалізовувалася з квітня 1948 р. по червень 1952 р. І хоча прямий вплив плану на темпи повоєнного економічного зростання країн Західної Європи оцінюється як невеликий, в той же час, непрямі наслідки були вражаючими. Такі наслідки виявилися в підвищенні продуктивності праці, відновленні довіри інвесторів через стабілізацію державних фінансів, прискорене формування ринкової моделі економіки. В результаті протягом

наступних майже двох десятиліть переважна кількість країн Західної Європи демонструвала стрімкий економічний розвиток та процвітання.

Кожна спроба повоєнного економічного відновлення була унікальною. Така унікальність обумовлюється різною характеристикою післявоєнної ситуації – вихідні соціально-економічні умови, рівень розвитку країни, ступінь міжнародної інтеграції, масштаб політичної підтримки реформ, зацікавленість донорів до країни та інші. Як наслідок, шлях повоєнного відновлення в кожній країні має бути свій, унікальний, адаптований до конкретних потреб кожної країни. Програма економічного розвитку має враховувати власні особливості та соціально-політичні умови в країні, масштаб та глибину економічної трансформації, наявність часу, пріоритети, вектор політичного розвитку, зрілість та самостійність державного механізму (інститути влади, їх спроможність) і рівень мотивації населення. Усе це в кінцевому підсумку дозволяє визначити власні для кожної країни орієнтири повоєнного розвитку, чітко окреслити цілі, вибудувати пріоритети та розробити чіткі кроки досягнення того, що намічено. Безумовно, що усі ці обставини мають бути враховані при визначенні орієнтирів та розробці програм повоєнного розвитку України. Про масштабність та гостроту проблем в Україні які сьогодні, ще до завершення бойових дій вже чітко окреслені, свідчать втрати, яких зазнала наша економіка з початком бойових дій. Так, станом на 22 серпня 2022 р. загальна сума збитків, завданих економіці України від пошкодження та руйнування житлових і нежитлових будівель та інфраструктури склала 113,5 млрд. дол. Порівняно з розрахунками 8 серпня загальна сума зросла на 3,1 млрд. дол. [2]. Ця оцінка є результатом спільної роботи Інституту KSE, органів державної влади під керівництвом Міністерства реінтеграції тимчасово окупованих територій, Міністерства розвитку громад та територій та Мінінфраструктури у співпраці з іншими міністерствами та партнерськими організаціями. Найбільша частка в загальній сумі збитків припадає на житловий фонд. Внаслідок бойових дій зруйновано або пошкоджено 131,3 тис. житлових будинків на 47,8 млрд. дол. [2]. Крім того, бойові дії та руйнування істотно вплинули на фінансову систему та банківський сектор. Так, в Україні за підсумками січня 2024 року скоротилися обсяги депозитів у банках. Падіння сталося вперше із серпня 2022 року, тобто практично за 1,5 року. Загальне падіння обсягу депозитів резидентів у банках становило 2,1 % або 49,2 млрд грн, до 2,35 трлн. грн. [3]. Зараз, станом на вересень 2023 року, задокументовані збитки інфраструктурі України сягнули 150,5 млрд. дол. За минулі три місяці цей показник зріс на \$0,7 млрд. Найбільша частина нових збитків пов'язана з оновленням оцінки завданих збитків закладам освіти в Україні (+0,4 млрд. дол.) [4].

Що ж в таких умовах робити Україні, який шлях обрати та як визначити пріоритети для швидкого повоєнного відновлення? Перш за все не слід «робити культу» із зовнішньої фінансової допомоги. Як свідчить дослідження, що проведене Світовим банком на прикладі 36 країн, міжнародна допомога сама по собі (8-12 % ВВП) майже не сприяє зростанню в цілому [1, с. 9]. Тому важливішим напрямком буде спрямованість усіх програм на врахування

власних ресурсів і резервів України, унікальності природних умов, географічного розташування, структури господарського механізму, налагоджених ланцюгів створення доданої вартості та максимальне зосередження таких ланцюгів у середину країни, відхід від сировинної моделі екстенсивного розвитку, оздоровлення внутрішнього ринку, максимальне стимулювання споживчого та інвестиційного попиту та інші. Усе зазначене дозволяє окреслити важливіші завдання для української влади щодо повоєнного відновлення. Серед таких завдань чітко можна окреслити наступні [5]:

1. Врахування масштабів воєнних втрат. Такі витрати включають фінансові та людські втрати, зруйновану інфраструктуру та знищені виробничі потужності, знешкоджений природний потенціал, призупинені інвестиційні програми, критичне зменшення попиту як на споживчому, так і на інвестиційному ринках, розбалансовану через руйнації роботу транспорту та пошкоджену транспортну інфраструктуру, порушення в роботі портів, критичне звуження спектру вітчизняних товарів, перешкоди з імпортом енергоресурсів.

2. Кратне звуження джерел фінансування економіки і джерел залучення фінансових ресурсів для повоєнного відновлення та відбудови економіки. Така обмеженість спричинена дестабілізацією світової економіки внаслідок бойових дій в Україні. Загроза розгортання світової кризи змушує держави світу впроваджувати санкції, нарощувати власні резерви, збільшувати запаси з метою нейтралізації ризиків соціально-економічних трансформацій. На фоні зазначених подій істотно скорочуються можливості залучення власних джерел фінансування програм відновлення української економіки. Таке скорочення відбувається як через втрату прибутків суб'єктами бізнес-середовища, скорочення масштабів їх діяльності, так і через зниження активності банків, заморожування частки інвестиційних проектів, банкрутство окремих суб'єктів господарювання та втрати через їх руйнування в ході бойових дій.

3. Кардинальні зміни у структурі людського капіталу, зростаючий рівень безробіття, масовий відтік професійних, кваліфікованих та працездатних кадрів за межі країни, ризик неповернення значної частини громадян працездатного віку, які виїхали за кордон в пошуках тимчасового притулку. Усе це посилюється безпрецедентними змінами балансу робочої сили за регіонами. Також важливим моментом при окресленні орієнтирів повоєнного розвитку України є врахування сучасних тенденцій, що відбуваються на глобальному ринку. Тут важливою складовою є процеси решорингу, які у світовій практиці останніми роками набирають сили та масштабу. Для повоєнного відновлення України тут важливе те, що під впливом нової технологічної революції, автоматизації праці і впровадження штучного інтелекту відбувається структурна трансформація світової економіки в результаті якої посилюються тенденції решорингу. Якщо поточний тренд решорингу збережеться, багатьом країнам, що розвиваються доведеться шукати нові, неklasичні моделі розвитку (модель наздоганяючого розвитку з дешевою робочою силою піде в минуле). Під впливом сучасних тенденцій

виробництво стає все більш капіталоінтенсивним і все менш трудоінтенсивним, аутосорсинг в країні з дешевою робочою силою стає менш вигідним, а фактор географічної близькості до ринків збуту набуває вирішального значення. У зв'язку з цим Україна могла б використовувати процеси рещорингу для розміщення виробництв провідних європейських країн на своїй території з огляду на близькість географічного положення до розвинених країн Європи і вигідне географічне розташування. На це і має бути спрямована під час повоєнного відновлення вітчизняна податкова політика, яка має стимулювати бізнес до інвестицій. Зазначені тенденції посилюються на фоні того, що процеси повоєнного відновлення України припадатимуть на особливий період яскраво окреслених світових тенденцій. За оцінками багатьох науковців, збільшення частки локального виробництва як умова впровадження нових технологій стане трендом економічного розвитку для багатьох країн на найближчі 10 років. Зазначені тенденції, як зміст нового структурного циклу світової економічної трансформації, нам слід розуміти і враховувати його під час розробки національної економічної моделі [6, с. 5].

Викладений матеріал дозволяє окреслити ряд важливіших проблемних питань, що потребують негайного вирішення. Так, досі не вирішене питання стосовно моделі, за якою буде проходити відновлення економіки нашої держави. Не ясно хто буде очолювати процеси відновлення, якими принципами воно буде керуватися, наскільки буде централізоване управління, як буде розподілена пропорція в прийнятті рішень між місцевою та центральною владою і донорами, яка буде залученість громадянського суспільства, які будуть вибудовані нові запобіжники від корупції і неефективних витрат грошей, тощо [1, с. 6]. Безумовно, що визначення орієнтирів повоєнного розвитку України потрібно розпочати з розв'язання саме таких питань. Це дасть змогу забезпечити раціональне та у той же час ефективне використання мобілізованих коштів для швидкого повоєнного відновлення та впевненого соціально економічного розвитку.

Література:

1. Шаповал Н., Федосеєнко М., Грибановський О., Терещенко О. Повоєнне відновлення України. Нові ринки та цифрові рішення. KSE. 28 с. URL: <http://surl.li/dlsfr> (дата звернення: 22.02.2024).
2. Збитки, завдані інфраструктурі України. URL: <http://surl.li/quhas> (дата звернення: 23.02.2024).
3. Данилишин Б. Воєнно-економічні хроніки: ситуація в економіці та фінансових ринках. LB.ua. 21 лютого 2024 р. URL: <http://surl.li/qttqdk> (дата звернення: 22.02.2024).
4. Вересневий випуск Ukrainian Recovery Digest. KSE Institute. 17 жовтня 2023 р. URL: <http://surl.li/qurbn> (дата звернення: 24.02.2024).
5. Хмарська І.А., Кучерява К.Я. Особливості післявоєнного відновлення економіки України. Економіка та суспільство 2022. Вип. № 42. URL: <http://surl.li/qtkih> (дата звернення: 22.02.2024).
6. Зверяков М.І. Формування моделі економічного розвитку в нових історичних реаліях. Економіка України. 2022. № 8. С. 3-19.